

УДК 339.54:006.027

В.В. Дятловадоктор економічних наук, доцент
Донецький державний університет управління

ЛІДЕРСТВО КРАЇН У СВІТОВІЙ І РЕГІОНАЛЬНІЙ ТОРГІВЛІ НА ЗАСАДАХ АКТИВНОЇ УЧАСТІ У РОЗВИТКУ СТАНДАРТИЗАЦІЇ

Обґрунтовано лідерство країн у світовій і регіональній торгівлі на засадах участі у розробці стандартів відповідного рівня. Встановлено взаємозв'язок між обсягами експорту країн і активним членством в організаціях зі стандартизації. Запропоновано коефіцієнт, який враховує різний статус країн у технічних комітетах.

Ключові слова: світова торгівля, країни-лідери, участь у міжнародній і регіональній стандартизації, коефіцієнт активної участі.

I. Вступ

Україна зі вступом до Світової організації торгівлі (далі – СОТ) здобула можливість активної участі в міжнародній торгівлі й розвитку на цих засадах економіки. Для реалізації експортного потенціалу вітчизняної економіки держава має застосувати механізми й інструменти, які сприяли б участі суб'єктів господарювання у зовнішній торгівлі. Одним із таких міжнародно визнаних інструментів є гармонізований стандарт, який розробляється в технічних комітетах організацій зі стандартизації відповідного рівня, підтвердження виконання вимог якого дає змогу експортувати товари на ринки різних країн. Виходячи з цього, дослідження тенденцій зовнішньої торгівлі країн, які є лідерами на світовому та регіональному ринках, у взаємозв'язку з активністю у технічних комітетах організацій зі стандартизації є актуальним для застосування такого досвіду Україною.

Дослідження у сфері стандартизації, у тому числі її ролі в розвитку економіки і торгівлі, проведені І. Ароновим [1], В. Версаном [2], Л. Віткіним [3], С. Пугачовим [4], І. Елькіним [5] та іншими науковцями, практична діяльність яких переважно пов'язана з розвитком цієї сфери. Однак у фундаментальних та прикладних наукових працях не приділено увагу обґрунтуванню взаємозв'язку лідерства країн у світовій і регіональній торгівлі та їх активної участі у технічних комітетах організацій зі стандартизації відповідного рівня, що ускладнює застосування такого досвіду та інструментів в Україні.

II. Постановка завдання

Мета статті – виявити й обґрунтувати взаємозв'язок між лідируючою позицією окремих країн у світовій і регіональній торгівлі та їх участю у діяльності технічних комітетів організацій зі стандартизації.

Для досягнення мети досліджено участь країн у діяльності міжнародних організацій зі стандартизації та експорт ними товарів на світові ринки. Як джерела використано офіційні матеріали міжнародних організацій і звіти державних органів у сфері стандартизації; статистичні дані СОТ, ЄС, СНД та України.

III. Результати

Світова торгівля в останні десятиліття досягла значних масштабів. Країнам – лідерам світової торгівлі належить не тільки половина торговельного обороту, але й найбільші (у тому числі за рахунок торгівлі) обсяги валового внутрішнього продукту у сукупному (наприклад, США – 19,7%, Китай – 12,6%, Японія – 5,7%, Німеччина – 4,1%, Росія – 3,7%, Велика Британія – 3,1%, Франція – 3,0%) [6].

Розвиток світової торгівлі зумовив необхідність єдиного підходу у сфері встановлення вимог до безпечності й якості товару, його маркування, упакування, збереження й транспортування, а також оцінювання відповідності цим вимогам, оскільки як проміслово розвинуті країни, так і країни, які розвивають національну економіку, зацікавлені в координації процесів у цій сфері на міжнародному рівні.

Направляють та координують діяльність у цій сфері Міжнародна організація зі стандартизації (ISO), Міжнародна електротехнічна комісія (IEC), Міжнародний союз із телекомунікацій (ITU). З регіональних організацій, значущих для України щодо експорту товарів і послуг, слід відзначити: Європейський комітет зі стандартизації (CEN), Європейський комітет зі стандартизації в електротехніці (CENELEC), Європейський інститут зі стандартизації в галузі телекомунікацій (ETSI), Європейський комітет зі стандартизації в галузі чавуну і сталі (ECISS), Міждержавну раду зі стандартизації, метрології

та сертифікації країн – учасниць Співдружності незалежних держав (МДР).

Кількість країн – членів ISO постійно зростає: у 2005 р. їх налічувалося 156, у 2008 р. – 161, у 2012 р. – 164 [7], сукупна економіка яких становить 98% світової. Кількість членів ІЕС є значно меншою – це тільки визнані національні органи зі стандартизації більше ніж 60 країн, таких як США, Канада, Японія, Велика Британія, Німеччина, Франція, Росія й ін.

Активність участі країн у міжнародних і регіональних організаціях зі стандартизації визначається статусом їх членства в технічних комітетах (ТК), що безпосередньо працюють над розробкою стандартів, відповідно до якого країни можуть мати статус абонента, спостерігача, активного члена або очолювати секретаріат. Так, активність національних органів країн в ISO підвищується: у 2010 р. – 107 організацій-членів, 45 членів-кореспондентів, 11 членів-абонентів; у 2012 р. – 111, 49 і 4 відповідно [7]. Членство як кореспондентів та абонентів уведено для організацій зі стандартизації країн, що розвиваються. Члени-кореспонденти не беруть активної участі у діяльності організації, але мають право отримувати інформацію про міжнародні стандарти, що розробляються. Члени-абоненти сплачують пільгові внески і мають можливість бути в курсі міжнародної стандартизації. За даними ISO, 121 країну, у тому числі Україну та ще 13 колишніх республік Радянського Союзу, крім Російської Федерації, визнано такими, що розвиваються у сфері міжнародної стандартизації.

ISO приділяє велику увагу гармонізації стандартів та розробці міжнародних, яких щорічно опубліковується близько однієї тисячі. Наразі портфель ISO становить 18 536 стандартів. CEN підписав Віденську угоду з ISO, відповідно до якої європейські й міжнародні стандарти можуть розроблятися паралельно. Більше ніж 30% від усієї сукупності європейських стандартів (EN), прийнятих CEN, ідентичні міжнародним. Стандарти EN/ISO є чинними в 30 країнах, оскільки CEN об'єднує національні організації зі стандартизації 27 країн – членів ЄС і трьох країн Європейської асоціації вільної торгівлі (Ісландія, Норвегія, Швейцарія). Політика у сфері стандартизації, яку проводить МДР, сприяє впровадженню міжнародних стандартів як міждержавних і національних.

У CEN, крім повноправних членів, запроваджено участь країн як асоційованих (афілійованих) членів, а також з 2003 р. – партнерство (PSB). Статус афілійованого члена передбачає участь країн як спостерігачів, без права голосування. Афілійованими членами є національні організації зі стандартизації країн Центральної та Східної Європи,

які потенційно могли б стати членами ЄС або ЕАСТ, а отже, і повноправними членами CEN за умови їх відповідності певним критеріям. Основною умовою залишається ухвалення EN як національних стандартів і скасування тих, що перебувають з ними в суперечності. Афілійованими членами CEN є Албанія, Болгарія, Туреччина, Хорватія, Македонія. Статус PSB передбачено для національних організацій зі стандартизації країн – членів ISO, які не можуть стати членами CEN з політичних міркувань чи географічних умов. Щоб отримати цей статус, національний орган зі стандартизації країни має відповідати певним вимогам. Найважливіша з них – зобов'язання застосовувати як національні стандарти EN, розроблені в технічних комітетах CEN, членами яких є країна-партнер за своїм вибором, і анулювати ті з національних, що суперечать європейським. Партнери мають право брати участь у роботі CEN, Генеральної Асамблеї, у засіданнях ТК як спостерігачі й отримують проекти стандартів й інші документи. Партнерами CEN є Єгипет, Росія, Сербія і Чорногорія, Україна, Туніс [8].

У МДР представлені національні організації 12 держав [9], їх взаємодія здійснюється відповідно до міжурядової “Угоди про проведення узгодженої політики в галузі стандартизації, метрології та сертифікації” від 1992 р. і Протоколу до неї від 20 червня 2000 р.

Загальною тенденцією в міжнародній і регіональній стандартизації є збільшення кількості ТК. Так, в ISO кількість ТК становила: у 2008 р. – 210; 2009 р. – 216; 2010 р. – 218; 2012 р. – 230 [8]. Кількість ТК у регіональних організаціях зі стандартизації є значно більшою: на 01.01.2011 р. у CEN їх налічувалося 301 [8], у МДР – 277 (в Росії – 366) [9]. Протягом року в CEN створено 2 ТК, в МДР – 8. Збільшення кількості ТК є тенденцією, що відповідає появі нових галузей, товарів і послуг.

Встановлено, що обмежена кількість країн – членів міжнародної і регіональних організацій зі стандартизації очолюють ТК. Так, в ISO очолюють ТК тільки 29 країн-членів (рис. 1, а). На 01.02.2011 р. із 197 ТК, що функціонують на постійній основі, 128 комітетів (65%) очолюють органи стандартизації таких економічно розвинутих країн, як Німеччина (31 ТК – 15,7%), США (30 ТК – 15,2%), Китай (18 – 9,1%), Велика Британія і Франція (17 ТК, або 8,6% кожна), Японія (15 – 7,6%). Аналогічний факт встановлено і щодо керівництва країнами 19 проектних комітетів.

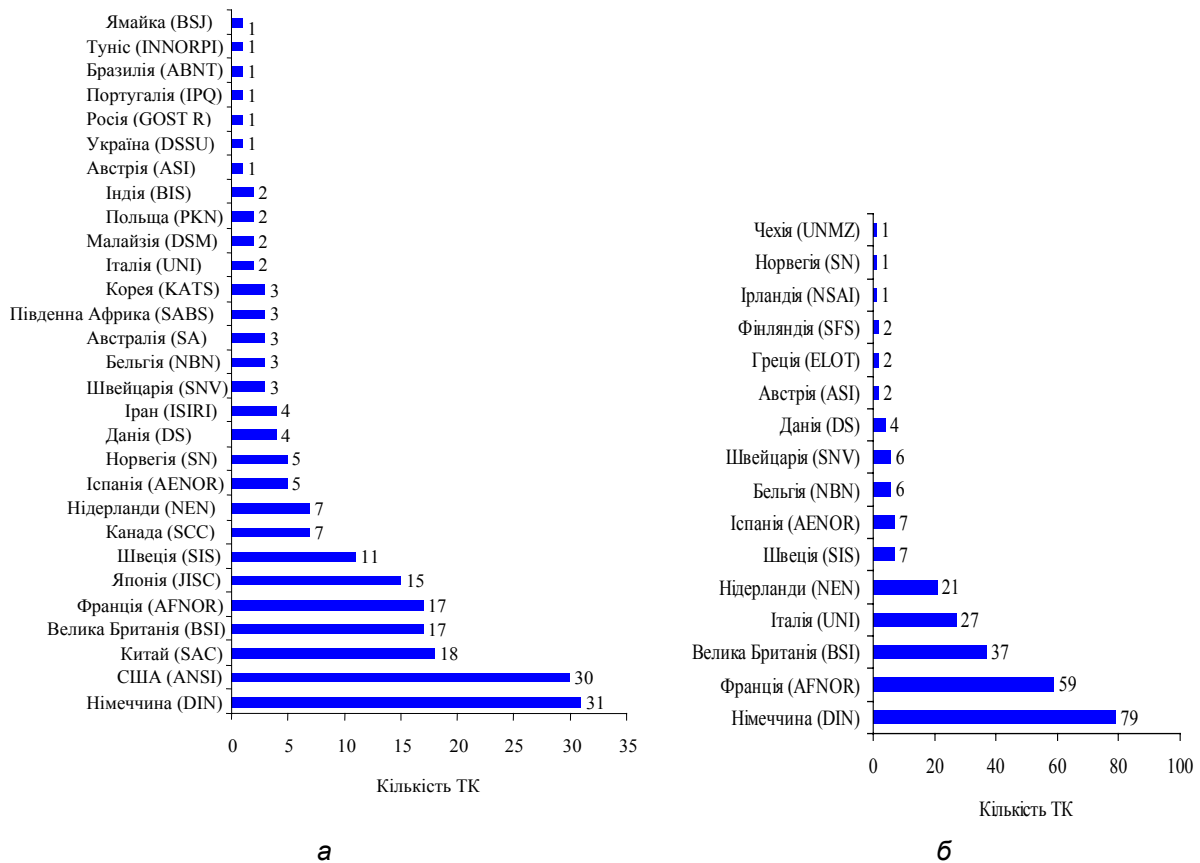

Рис. 1. Країни – члени ISO, що очолюють технічні комітети: а – в ISO; б – в EN

У CEN очолюють ТК національні організації зі стандартизації 16 країн (53% від загальної кількості членів), з них Німеччина, Франція і Велика Британія – майже 60% (193 ТК). Ця тенденція зберігається і для ТК,

що діють на постійній основі (рис. 1, б), і для проектних.

У МДР СНД 8 країн-членів очолюють ТК, найбільшу кількість з них – Росія (83%) і Україна (13%), а національні органи інших країн – 1–3 технічні комітети (рис. 2).

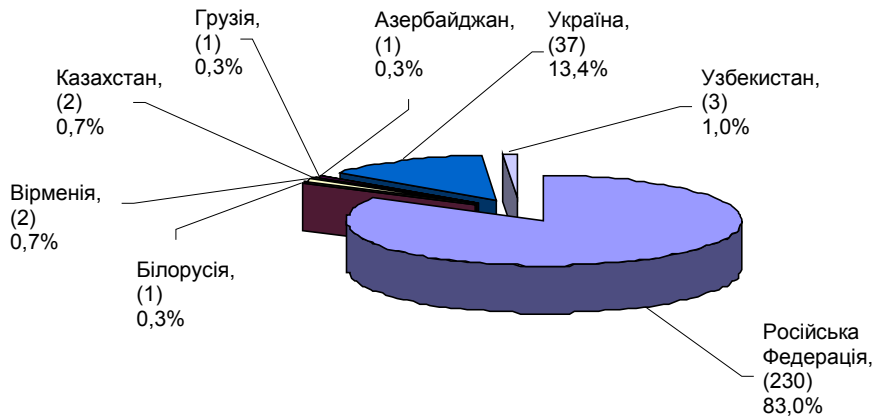

Рис. 2. Країни – члени МДР СНД, що очолюють технічні комітети

Отже, тенденція щодо обмеженої кількості країн-членів організацій зі стандартизації, що очолюють ТК, є загальною. Через активну діяльність у технічних комітетах ці країни формують науково-технічну політику на світовому та регіональному рівнях, а тому мають можливість спрямовувати розвиток стандартизації, технічні й технологічні

інновації в потрібному для їх економіки і, перш за все, експортоорієнтованих галузях, напряму.

Встановлене, ймовірно, є одним з чинників значних обсягів експорту товарів і послуг у світовій та регіональній торгівлі країн-лідерів зі стандартизації. Проведеним кореляційно-регресійним аналізом підтверджено

гіпотезу: між показниками обсягів експорту та кількістю очолюваних ТК країнами встановлено прямолінійну залежність (табл.), яка описується математичним рівнянням загального типу $y = a + vx$ і має щільний зв'язок. Як вихідні взято офіційні статистичні дані щодо експорту країн [10–12], а також їх членства в організаціях зі стандартизації [7–9].

Отже, активна участь та очолювання технічних комітетів міжнародної та регіона-

льних організацій зі стандартизації є чинником, що зумовлює обсяги експорту товарів і послуг країнами як на світові, так і регіональні ринки. Україні необхідно враховувати цей факт для реалізації стратегічного рішення формування сталої економіки, орієнтованої на експорт товарів і послуг на ринки різних країн і міждержавних об'єднань.

Таблиця

Математичні моделі взаємозв'язку між кількістю очолюваних ТК країнами та обсягами їх експорту

Параметри		Рівняння		Щільність зв'язку	
у	х	вид	F-значення регресії	коефіцієнт детермінації	коефіцієнт кореляції
Обсяги світового експорту країни	Кількість ТК ISO, які очолює країна	$y = 46,714x + 20,97$	6,62	0,623	0,790
Обсяги експорту країни на ринок ЄС–27	Кількість ТК CEN, які очолює країна	$y = 4,647x + 50,097$	30,58	0,718	0,847
Обсяги експорту країни на ринок СНД	Кількість ТК МДР, які очолює країна	$y = 242,67x + 4666,943$	72,56	0,912	0,955

На підставі встановленого запропоновано застосування коефіцієнта активної участі країни (K_a) у міжнародній і регіональній стандартизації, який розраховується за формулою:

$$K_a = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^m k_i \times n_i,$$

де N – загальна кількість міжнародних або регіональних ТК; n_1 – кількість міжнародних або регіональних ТК, у яких національні ТК беруть участь; n_2 – кількість міжнародних або регіональних ТК, у яких національні ТК є активними членами; n_3 – кількість міжнародних або регіональних ТК за продукцією, що експортується з країни, у яких національні ТК є активними членами; n_4 – кількість міжнародних або регіональних ТК, які очолюють національні ТК; n_5 – кількість міжнародних або регіональних ТК за продукцією, що експортується з країни, які очолюють національні ТК; k_i – коефіцієнт вагомості показника n_1, n_2, n_3, n_4, n_5 .

Використання цього коефіцієнта обґрунтовується необхідністю дослідження тенденцій для визначення напрямів, за якими національному органу України у сфері стандартизації потрібно підвищити активність, а також визначити пріоритети щодо встановлення зв'язків з органами окремих країн для реалізації експортного потенціалу.

Розрахунки показали, що значення коефіцієнта активної участі України в ISO є в декілька разів меншим порівняно з країнами, що мають активні позиції, наприклад, з Німеччиною, – у 5 разів.

IV. Висновки

Міжнародні та регіональні стандарти є впливовим інструментом при експортуванні продукції, тому загальносвітовою тенденцією є їх гармонізація через діяльність у Між-

народній та регіональних організаціях зі стандартизації – CEN ЄС і МДР СНД, значущих для України як експортера. Статус членства національного органу країни у технічних комітетах (абонент, спостерігач, член або такий, що очолює секретаріат) визначає активність її позиції. Доведено на основі кореляційно-регресійного аналізу, що активна участь у діяльності міжнародної та регіональних організацій зі стандартизації, а саме технічних комітетів і насамперед їх очолювання, є чинником, що впливає на обсяги експорту товарів і послуг країнами (за членства в ISO – світового, в CEN – на ринки країн ЄС-27, в МДР – на ринки країн СНД). Запропоновано активність участі країн у міжнародній і регіональній стандартизації оцінювати за коефіцієнтом, який враховує їх різний статус у технічних комітетах. Застосування цього коефіцієнта в подальших дослідженнях дасть змогу обґрунтовано визначити пріоритети участі національного органу України в технічних комітетах відповідно до експортної спрямованості галузей економіки та визначити країни-партнери для укладання двосторонніх угод зі стандартизації для впровадження технічних і технологічних інновацій у промислове виробництво.

Список використаної літератури

1. Аронов И.З. Основные вопросы технического регулирования / И.З. Аронов, В.В. Быков, В.Ю. Прохоров. – М.: Изд-во Московского государственного университета леса, 2006. – 206 с.
2. Версан В.Г. Техническое регулирование: теория и практика: [монография] / В.Г. Версан, В.И. Галеев, И.З. Аронов; под ред. В.Г. Версана. – М.: Экономика, 2006. – 308 с.

3. Віткін Л.М. Досвід Європейського Союзу щодо ролі стандартизації для розвитку малого і середнього бізнесу / Л.М. Віткін // Стандартизація, сертифікація, якість. – 2008. – № 6. – С. 3–11.
4. Пугачев С.В. Стандарты и технические регламенты – диалектическое единство / С.В. Пугачев // Стандарты и качество. – 2008. – № 5. – С. 20–24.
5. Элькин Г.И. О работах, проводимых в Российской Федерации в области технического регулирования, стандартизации, метрологии, подтверждения соответствия и аккредитации / Г.И. Элькин // Материалы 35 заседания МГС, 9–12 июня 2009 г., Минск. – Мн. : Белстандарт, 2009. – 20 с.
6. International Trade Department PREM the World Bank [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.worldbank.org>.
7. ISO [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.iso.org>.
8. CEN [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cen.eu>.
9. Межгосударственный совет по стандартизации, метрологии и сертификации (МГС) СНГ : официальный сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.easc.org.by>.
10. World Trade 2009: Prospects for 2010 [Електронний ресурс] // Press Release, Press/598. – 2010. – March 26. – 16 p. – Режим доступу: http://www.wto.org/english/pr616_e.pdf.
11. External and intra-European Union trade [Електронний ресурс] // Statistical books. – 2010. – 490 p. – Режим доступу: <http://www.ec.europa.eu/eurostat>.
12. Міждержавний статистичний комітет СНД [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cisstat.com>.

Стаття надійшла до редакції 11.02.2013.

Дятлова В.В. Лидерство стран в мировой и региональной торговле на принципах активного участия в развитии стандартизации

Обосновано лидерство стран в мировой и региональной торговле на принципах участия в разработке стандартов соответствующего уровня. Установлена взаимосвязь между объемами экспорта стран и активным членством в организациях по стандартизации. Предложен коэффициент, учитывающий различный статус стран в технических комитетах.

Ключевые слова: мировая торговля, страны-лидеры, участие в международной и региональной стандартизации, коэффициент активного участия.

Dyatlova V. Countries' leadership in the global and regional trade on the basis active participation actively in the development of standardization

Countries' leadership in the global and regional trade through involvement in the development of standards in particular level is proved. The interconnection between the volume of export and the active membership in the organization for standardization is determined. The coefficient reflecting the different status of the technical committees is proposed.

Key words: world trade, the country's leaders, participation in international and regional standards, the coefficient of active participation.